

УДК 343.102

І. В. Грицюк,
кандидат юридичних наук,
доцент,
О. С. Лаба,
здобувач вищої освіти,
Університет ДФС України

ПІДСЛІДНІСТЬ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

У статті розглянуто актуальні теоретичні й практичні проблеми підслідності у кримінальних провадженнях. Визначені загальні види підслідності та проблеми їхнього застосування.

Ключові слова: підслідність, спори про підслідність, досудове розслідування, кримінальне процесуальне законодавство.

И. В. Грицюк,
кандидат юридических наук,
доцент,
О. С. Лаба,
соискатель высшего
образования,
Университет ГФС Украины

ПОДСЛЕДСТВЕННОСТЬ КАК ИНСТИТУТ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА

В статье рассмотрены актуальные теоретические и практические проблемы подследственности по уголовным производствам. Определены общие виды подследственности и проблемы их применения.

Ключевые слова: подследственность, споры о подследственности, досудебное расследование, уголовное процессуальное законодательство.

I. V. Hrytsiuk,
*Candidate of Judicial Sciences,
Associate Professor,*

O. S. Laba,
*applicant of a higher
education,
University of SFS of Ukraine*

CONSCIOUSNESS AS AN INSTITUTE OF CRIMINAL PROCESSAL LAW

The article deals with the actual theoretical and practical problems of investigation in criminal proceedings. The general types of examination and problems of their application are determined.

Key words: *investigation, controversy, pre-trial investigation, criminal procedural law.*

На цьому етапі розвитку України відбувається реформування різних сфер та приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів та вимог сучасності. Так, процеси реформування торкнулись і кримінального судочинства, зокрема й органів досудового розслідування та їхніх повноважень. Правильне вирішення підслідності гарантує повне, всебічне, об'єктивне і швидке розслідування злочинів, запобігання тяганини з передачею кримінальних справ від одного органу досудового розслідування іншому. Останнім часом усе більше розгортається дискусія з приводу порушення правил підслідності кримінальних проваджень з боку різних органів. Саме тому актуальним є дослідження підслідності та визначення її видів.

Питання підслідності в кримінальному провадженні є актуальним серед вітчизняних науковців. Так, у своїх працях до нього зверталися такі вчені, як: Ю. Н. Білозеров, С. В. Бородін, Л. Н. Гусев, З. З. Зінатулін, М. С. Салахов, А. А. Чувільов, Л. Д. Чулюкіна, В. М. Ягодинський та інші науковці.

Метою статті є з'ясування сутності кримінального процесуального інституту підслідності, аналіз порядку визначення підслідності у кримінальному провадженні.

Ефективність здійснення кримінального судочинства значною мірою залежить від результативності проведення досудового розслідування. Саме тому оптимізація діяльності кримінальних процесуальних інститутів може забезпечити належну якість та ефективність стадії досудового розслідування. Серед таких інститутів важливу роль займає інститут підслідності.

Варто зазначити, що на сьогоднішньому етапі розвитку кримінальної процесуальної науки питання підслідності є актуальним та поширеним серед вітчизняних і зарубіжних вчених. Проте, незважаючи на широку увагу серед науковців до інституту підслідності у науці кримінального процесу, можна констатувати відсутність єдності у розумінні окремих базових питань цієї тематики, зокрема щодо формулювання визначення підслідності.

Думки вчених з приводу визначення значення терміна «підслідність» розходяться. Так, З. З. Зінатулін, М. С. Салахов, Л. Д. Чулюкін під підслідністю пропонують розуміти систему встановлених законом повноважень органів розслідування щодо ведення певного кола кримінальних проваджень залежно від їхніх юридичних властивостей з метою досягнення чіткості та оперативності під час провадження досудового розслідування [1, с. 14].

На думку Л. М. Лобойко, підслідність – це сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, згідно з якими воно належить до відання певного органу досудового розслідування [2, с. 189]. Такої ж думки у своїй праці дотримувався М. С. Строгович [3, с. 41].

Як встановлену кримінальним процесуальним законодавством компетенцію органів з розслідування кримінальних проваджень, залежно від сукупності ознак злочину, за якими вони порушені (або можуть бути порушені), і обставин скоєння злочину пропонує розуміти підслідність О. В. Останін [4, с. 24].

Ю. І. Кицан, досліджуючи тему підслідності, стверджував, що «підслідність кримінальних справ слід розглядати як загальну умову досудового розслідування, а також як правовий інститут, норми якого регламентують ознаки (властивості) кримінальних справ, визначають слідчих конкретного уповноваженого органу досудового розслідування, а також містять обов'язки (повноваження) слідчого та прокурора» [5, с. 12]. І. Г. Башинська наголошує, що підслідність – це самостійний інститут кримінального процесуального права, змістом якого є сукупність норм, які визначають поняття підслідності і регламентують відносини, що виникають під час визначення підслідності кримінальних справ на стадії попереднього (досудового) розслідування [6, с. 37].

Проаналізувавши усі вищенаведені твердження, погоджуємось із визначенням поняття «підслідність» як сукупності правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, який має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення. Погоджуючись з такою дефініцією, потрібно звернути увагу на думку А. А. Омарова, який у своєму дисертаційному дослідженні «Інститут підслідності у кримінальному провадженні» вказує на те, що інститут підслідності має розглядатися як сукупність кримінальних процесуальних норм, що містять правила, дотримання яких дозволяє визначити орган, який має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення [7, с. 28].

Під час дослідження теми підслідності необхідною частиною аналізу є розуміння впливу визначення підслідності на функціонування механізму кримінального судочинства та на процедуру кримінального провадження зокрема. Характеризуючи цей вплив, можна виокремити такі аспекти:

1) інститут підслідності виступає окремим інструментом під час здійснення кримінальної процесуальної політики чинною владою в державі. На підтвердження цього положення наведемо слова І. Г. Башинської, яка вказувала, що підслідність як правовий інститут має політичний характер, у зв'язку з чим її положення не мають постійного вираження і змінюються відповідно до існуючого суспільно-політичного та внутрішнього стану у країні [6, с. 35];

2) раціональний підхід до формування та впорядкування норм, які утворюють інститут підслідності, дозволить оптимізувати діяльність органів, що здійснюють досудове розслідування. Прикладом такої оптимізації можна визначити принцип спеціалізації. Такий принцип дозволяє визначити орган, який проводитиме досудове розслідування, який найбільш ефективно зможе здійснювати розслідування кримінальних правопорушень певного виду. Принцип спеціалізації використовується у таких видах підслідності, як предметна та персональна. Використання цього принципу дозволяє залучати спеціалістів, що мають більш вузьку спеціалізацію, наприклад під час формування кадрового штату відділів по боротьбі з економічними злочинами, за загальним правилом, перевагу віддають

слідчим, що мають, крім юридичної освіти, ще й економічну. Таким чином, вузька спеціалізація слідчих скорочує строк проведення досудового розслідування, дозволяє уникнути проведення зайвих перевірочних процесуальних заходів тощо;

3) правильне застосування правил підслідності дозволяє уникнути ситуацій, за яких одне і те ж саме кримінальне правопорушення одночасно окремо розслідується різними органами досудового розслідування або різними слідчими в межах одного органу досудового розслідування [7, с. 29];

4) норми інституту підслідності виступають як своєрідні гарантії реалізації прав та законних інтересів осіб, стосовно яких здійснюється кримінальне переслідування, та інших учасників процесуальної діяльності. Прикладом реалізації таких прав можна назвати подання різних заяв, скарг і клопотань потерпілим чи підозрюваним саме до відповідного органу;

5) значним аспектом впливу інституту підслідності на досудове розслідування можна вважати запобігання виникненню кримінальних процесуальних спорів, міжвідомчих конфліктів щодо розмежування компетенції тощо, а в разі їхнього виникнення – оперативному та злагодженому вирішенню таких спорів.

Досліджуючи поняття «підслідність» у юридичній літературі, можна побачити його тісний зв'язок із такими поняттями, як «підвідомчість» та «компетенція». З питань ототожнення чи прорівнювання цих понять думки науковців також розходяться. Так, Н. А. Власова, О. Б. Соловйов і М. А. Токарева у своїй монографії звертають увагу на те, що підслідність не можна «зводити» до компетенції та підвідомчості, оскільки останні є більш широкими за значенням категоріями. Також не можна визначати підслідність як повноваження органів дізнання та слідства. Ці повноваження значно ширші, ніж повноваження щодо розслідування певного кола справ [8, с. 33].

Розглядаючи співвідношення понять «підслідність» та «компетенція», потрібно звернути увагу на те, що в юридичній літературі прийнято вважати, що друге з них є більш широким за обсягом, тобто ці поняття між собою виступають як частина та ціле. Так, наприклад, Ю. І. Кицан зазначає, що стосовно поняття «компетенція» підслідність виступає як її складова частина, за допомогою якої окреслюється предмет відання конкретного органу досудового розслідування [9, с. 16].

Порівнюючи поняття «підвідомчість» і «підслідність», варто зазначити, що у юридичній науці наголошується на підпорядкованій ролі «підслідності», дослідники зазначають, що вона виступає як частина «підвідомчості» [8, с. 33]. Проте необхідно врахувати думку А. А. Омарова про те, що не можна залишити поза увагою той факт, що термін «підвідомчість» може використовуватися і у випадках потреби розмежування предмета відання різних органів на одній стадії. Так, наприклад, слідчі органів безпеки та Національної поліції попри те, що здійснюють провадження на одній стадії кримінального провадження (на стадії досудового розслідування), є представниками різних державних органів (СБУ, МВС, відповідно), тобто мають різну відомчу належність. Це, у свою чергу, ставить під сумнів доцільність використання терміна «підвідомчість» у визначенні підслідності [7, с. 26].

Немає єдиного підходу і до визначення видів підслідності. Так, необхідно звернути увагу на те, що думки науковців поділяються на дві категорії: виділення ознак підслідності та виділення видів підслідності. Основною думкою наукових тверджень прибічників розподілу підслідності на ознаки є слова Л. Н. Гусева, який стверджував, що якщо правила визначення підслідності та підсудності кримінальної справи, залежно від її окремих

ознак, іменувати видами підслідності, то створюється помилкове уявлення про те, що кримінальна справа має «кілька підслідностей» [10, с. 10].

Науковці, які мають протилежну думку, вважають, що наявність відмінних правил у межах підслідності виступає підставою для виокремлення її видів. Так, З. З. Зінатулін, М. С. Салахов, Л. Д. Чулюкін, доводячи свою думку, вказують на те, що неправильно інтерпретувати види підслідності як її ознаки з огляду на те, що ознаки мають характеризувати певні сторони, властивості, якості підслідності в цілому, а отже, і кожного її виду зокрема, а крім того, ознаки, що характеризують юридичну властивість кримінальної справи, залежно від яких визначається певний вид підслідності, можуть бути як основними, так і допоміжними, відтак, ознак, які характеризують юридичні властивості справи, набагато більше ніж видів підслідності [1, с. 14–15].

Деякі науковці стверджують, що існує лише два види підслідності – предметна (родова) та територіальна [11, с. 20]. Дехто з науковців пропонує у межах підслідності виділяти такі її види, як предметна, альтернативна, персональна та територіальна.

Л. Н. Гусєв у межах запропонованої ним точки зору про поділ підслідності за наявністю ознак справи на предметну, територіальну та персональну виділяє аналогічні ознаки (види) підслідності [10, с. 9–10].

Водночас доцільнішою вбачається позиція прибічників розподілу підслідності на види. До того ж схиляємося до найбільш розгорнутого із розповсюджених варіантів поділу підслідності на види у вітчизняній науці – поділ на шість видів, а саме: предметну (родову), персональну, за зв'язком проваджень, альтернативну, універсальну й територіальну [5, с. 15; 12, с. 214].

Підслідність предмета (родова). За цим видом підслідності орган досудового розслідування визначається за характером вчиненого кримінального правопорушення, який обумовлюється його кваліфікацією. У ст. 216 КПК України міститься перелік кримінальних правопорушень, розслідування за якими належить до конкретних органів досудового розслідування [13].

Підслідність персональна (суб'єктна). Цей вид підслідності характеризується тим, що визначається саме суб'єктом кримінального правопорушення, тобто завжди пов'язується з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, її статусом, службовим становищем.

Підслідність за зв'язком кримінальних проваджень. Застосовується цей вид підслідності тоді, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого кримінального правопорушення. Так, відповідно до ч. 7 ст. 216 КПК України у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 384, 385, 386, 387, 388, 396 Кримінального кодексу України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, до підслідності якого належить злочин, у зв'язку з яким почато досудове розслідування [13].

Підслідність територіальна (місцева). За цим видом підслідності досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого перебуває місце вчинення кримінального правопорушення.

Універсальна підслідність. Щодо визначення цього виду підслідності, то у науці існують різні його трактовки. Науковці вважають, що до універсальної підслідності належать ті склади злочинів, які підслідні одразу всім органам попереднього розслідування.

Альтернативна підслідність. За допомогою правил цього виду підслідності визначається, якому органу досудового розслідування має бути підслідне провадження у випадках, коли

розслідування окремих злочинів одночасно віднесено законом до предметної підслідності різних органів. Традиційно критерієм визначення органу розслідування у такому випадку виступає встановлення факту першості початку кримінального провадження з боку певного органу розслідування.

Аналізуючи вищенаведене, можна стверджувати, що основним завданням інституту підслідності є забезпечення оптимального розподілу кримінальних проваджень між органами, що здійснюють досудове розслідування. Вважаємо, що необхідно обов'язкове регламентування підслідності на рівні чинного законодавства, зокрема у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Також важливим аспектом правильного визначення підслідності є розуміння різниці між її видами. У процесі дослідження дійшли висновку, що найоптимальнішим поділом підслідності є виділення шести її видів, а саме поділ на: предметну (родову), персональну, за зв'язком проваджень, альтернативну, універсальну й територіальну підслідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зинатуллин З. З. Подследственность уголовных дел / Зинатуллин З. З., Салахов М. С., Чулюкин Л. Д. – Казань : Казан. гос. унта, 1986. – 104 с.
2. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : [підручник] / Л. М. Лобойко. – Київ : Істина, 2014. – 432 с.
3. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – Москва : Наука, 1970. – 470 с.
4. Останин А. В. Институт подследственности в уголовном процессе : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Останин А. В. – Москва. – 133 с.
5. Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.09 / Ю. І. Кицан. – Київ, 2012. – 20 с.
6. Башинская И. Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Башинская И. Г. – Краснодар, 2007. – 249 с.
7. Омаров А. А. Институт підслідності в кримінальному провадженні : дис. канд. юр. наук : 12.00.09 / Омаров А. А. – Харків, 2017. – 214 с.
8. Власова Н. А. Общие условия предварительного расследования : монография / Власова Н. А., Соловьев А. Б., Токарева М. А. – Москва : Юрлитинформ, 2005. – 144 с.
9. Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання [Електронний ресурс] / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету «Острозька академія». – Електрон. текст. дані. – Острог, 2012. – № 2. – (Серія «Право» : електрон. наук. фак. вид.). – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>
10. Гусев Л. Н. Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе: лекция для студентов / Л. Н. Гусев. – Москва : ВЮЗИ, 1974. – 32 с.
11. Ягодинський В. Підслідність злочинів / В. Ягодинський // Право України. – 1993. – № 2. – С. 19–22.
12. Кримінальний процес : підручник / за ред. : Ю. М. Groшевий, О. В. Капліна. – Харків : Право, 2010. – 608 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квіт. 2012 року № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.